

و میل درونی فراگیران اصلی انکارناپذیر است. امام علی (ع) این آموزگار بزرگ بشریت فرموده است: «برای قلب‌ها میلی و انزجاری است، پس تلاش کنید تا دل‌ها را از ناحیه‌ی میل و رغبت به‌کار گیرید چرا که اگر دل به‌ناخواه و اکراه واداشته شود کور گردد.»^۱

هم‌چنین در تأثیر توجه به علایق و خواسته‌های دانش‌آموزان در جهت تحقق اهداف مورد نظر شهید دکتر باهنر اظهار داشته است: «در تعلیم و تربیت از نیازها و علایق متریبان آغاز کنید و به اهداف برسید».

بنابراین، پاسخ به سؤالاتی هم‌چون سؤالات ذیل از اهمیت بالایی برخوردار است:

گرایش و علایق دانش‌آموزان، به‌ویژه در دوره‌ی عمومی، چیست؟

نیازها و علایق دانش‌آموزان دارای چه ابعادی است؟ چگونه شیوه‌های نوین درسی زمینه‌های خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان را، که از ویژگی‌های دانش‌آموزان به‌ویژه در دوره‌ی آموزشی عمومی است، متناسب با این نیازها و رغبت‌ها فراهم خواهد کرد؟

چگونه می‌توان انگیزه‌های یادگیری و علاقه به مدرسه را در آنان تقویت کرد؟

بی‌تردید علاقه به گروه، فعالیت‌های جمعی و گروهی و گرایش به گروه هم‌سالان، از مهم‌ترین فرایندهای یاددهی‌یادگیری و اصلاح بهبود شیوه‌های ارزش‌یابی یکی از محورهای اساسی و مؤثر در این زمینه است.

ساگز (۲۰۰۰)^۲، که یکی از صاحب‌نظران در این حوزه است، اعتقاد دارد تا زمانی که مجبور نباشید چیزی را به کسی یاد بدهید آن را یاد نخواهید گرفت. امر یادگیری می‌تواند به‌صورت مؤثرتری اتفاق بیفتد، چنان‌چه فرد آن را نمره‌گذاری (ارزش‌یابی) کند.

نتیجه‌ی این امر حضور همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان در فرایند یاددهی و یادگیری و در نتیجه درک بهتر و عمیق‌تر مطالب آموزشی خواهد بود.

۲-۱. ارزش‌یابی و تعریف آن

پس از طبقه‌بندی حیطه‌های یادگیری توسط بلوم و همکارانش و قرار گرفتن اهداف تربیتی در سه حیطه‌ی شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی ارزش‌یابی برنامه‌های آموزشی نقش و جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد و مفاهیمی نظیر ارزش‌یابی تراکمی به‌منظور داوری و اصلاح کل برنامه،

ارزش‌یابی گروهی (نگاهی دوباره به یادگیری)

عباسعلی مظفری | فرهاد فتحی‌نژاد

چکیده: در اثر حاضر تلاش شده است ویژگی‌های ارزش‌یابی گروهی، با توجه به جدید بودن آن و با استفاده از مطالعات، پژوهش‌ها و مقالات مختلف و نتایج به‌دست آمده از یک پژوهش داخلی، که توسط مؤلفان انجام شده مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد و الگوهای ممکن و عملی، که زمینه‌ساز رشد خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان است، در این راستا ارائه گردد.

کلیدواژه‌ها: ارزش‌یابی، ارزش‌یابی گروهی، یادگیری، مشارکت.

۱-۱. مقدمه

از آن‌جایی که رویکردهای نوین در تعلیم و تربیت بر ارتقای مهارت تفکر، تقویت روحیه‌ی حجم‌گرایی، مهرورزی، نوع‌دوستی، همدلی، امیدواری، اعتمادبه‌نفس، رشد همه‌جانبه‌ی شخصیت دانش‌آموزان و... تأکید دارد و میل و رغبت و ایجاد شوق یادگیری را در تحقق رویکردهای مزبور مؤثر می‌داند، بازنگری در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و تربیتی و استفاده از اسلوب و روش‌های متناسب با نیازها

ارزش‌یابی زمینه به‌منظور تعیین اهداف آموزشی، ارزش‌یابی فرایند، برون‌داد و... در مقوله‌ی ارزش‌یابی برنامه‌ها کاربرد پیدا کرد.

لکن چنان‌چه بخواهیم مفهوم ارزش‌یابی را به‌طور اعم مورد بررسی قرار دهیم، می‌توان گفت ارزش‌یابی در نگاهی جامع، علاوه بر مشخص نمودن میزان تحقق اهداف و توجیه آن‌ها، به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا ضمن مهیاسازی امکان مقایسه و ارائه‌ی بازخورد لازم در تعیین مشکلات و نقاط قوت و ضعف، زمینه‌های لازم را برای تجدیدنظر در برنامه فراهم آورد.

لذا از این نگاه، ارزش‌یابی^۳ به تعیین ارزش^۴ برای هر چیزی یادآوری کردن ارزش^۵ گفته می‌شود و یک فرایند نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است و مشخص می‌کند که آیا اهداف مورد نظر تحقق یافته‌اند یا به چه میزانی در حال تحقق یافتن هستند.

۳-۱. نگاهی به انواع ارزش‌یابی

در مواد و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش^۶ و در مسیر توجه به رویکردهای نوین در فرایند یاددهی-یادگیری و شیوه‌های اثربخش ارزش‌یابی، برخی از انواع ارزش‌یابی‌ها مورد اشاره و توجه قرار گرفته است که در ذیل به آن‌ها می‌پردازیم.

ارزش‌یابی تحصیلی و تربیتی: ارزش‌یابی تحصیلی و تربیتی بخش جدایی‌ناپذیر فرایند یاددهی-یادگیری است که دآوری و قضاوت در مورد آموخته‌ها و تغییر رفتار دانش‌آموز در جهت ذیل به اهداف آموزشی و پرورشی براساس آن صورت می‌پذیرد.

ارزش‌یابی تشخیصی: این نوع از ارزش‌یابی به‌منظور آگاهی از میزان آمادگی دانش‌آموز جهت شروع مناسب تدریس مطالب جدید توسط معلم انجام می‌گیرد.

ارزش‌یابی تکوینی: مجموعه اقدامات و فعالیت‌هایی است که به‌صورت مستمر توسط معلم و دانش‌آموز و سایر ارزیابی‌کنندگان به‌منظور بهبود فرایند یاددهی-یادگیری در طول هر نوبت به‌عمل می‌آید که انجام تکالیف درسی، آزمون‌های عملکردی فعالیت‌های مرتبط با درس خارج از کلاس به‌صورت فردی یا گروهی (فعالیت‌های پژوهشی) ارزش‌یابی‌های باز و مشاهدات تدریجی رفتار و خودارزش‌یابی و نظر اولیای دانش‌آموز را شامل می‌شود.

ارزش‌یابی باز: در این نوع از ارزش‌یابی، دانش‌آموزان

می‌توانند هنگام آزمون از کتاب درسی و سایر منابع مرتبط دیگر به‌صورت گروه یا فردی استفاده نمایند. در ارزش‌یابی باز، سؤالات جنبه‌ی تفسیری، تحلیلی، ترکیبی و استنباطی دارد.

خودارزش‌یابی: ایجاد فرصت و شرایطی توسط معلم است تا دانش‌آموزان بتوانند درباره‌ی میزان یادگیری خود به قضاوت و ارزش‌یابی بپردازند.

آزمون عملکردی: آزمونی است که توسط معلم صورت می‌گیرد و ناظر بر مشاهده‌ی عمل دانش‌آموزان در انجام تکالیف محوله یا داوطلبانه است.

ارزش‌یابی گروهی (مشارکتی): براساس تعریف شورای عالی آموزش و پرورش، در این نوع از ارزش‌یابی، دانش‌آموزان صرفاً موضوع ارزش‌یابی نیستند بلکه به‌طور فعال و به‌صورت گروهی در امر ارزش‌یابی شرکت و با هم همکاری می‌کنند.

ارزش‌یابی پوشه‌ای^۷

پوشه^۸ مجموعه‌ای سازماندهی شده از مدارک مستندی است که معلم و دانش‌آموز با استفاده از آن میزان پیشرفت دانش‌آموز را در حیطه‌های مختلف دانش، مهارت و نگرش در موضوعات معین درسی، به نمایش می‌گذارند، (واروس، ۱۹۹۰).

پوشه پیش از آن‌که قطعاتی از کارهای دانش‌آموز باشد که بی‌هدف جمع‌آوری شده است، مجموعه‌ای از کارهای مشخص، هدف‌دار و آگاهانه‌ی دانش‌آموز است که به او امکان می‌دهد تا توانایی‌های خود را از جهات مختلف به نمایش بگذارد.

بنابراین، فرد می‌تواند با مرور پوشه‌ی کار خود که در گذشته تهیه شده است با کمک دیگران در مورد پیشرفت کار خود قضاوت نماید و حتی برای آینده‌ی خود، براساس انتظاراتی که دارد، برنامه‌ریزی کند.^۹

به‌عبارت دیگر، پوشه‌ی کار درحقیقت مجموعه و نمونه‌ای از آثار، تکالیف، برگه‌های آزمون، گزارش‌ها، تشریفات و... دانش‌آموز است که به‌صورت مدون گردآوری می‌شود تا قابل ارزش‌یابی باشد.

۴-۱. مراحل ارزش‌یابی^{۱۰} و فرایند اجرایی آن

ارزش‌یابی یک فرایند^{۱۱} است، به این معنا که یک اقدام مقطعی نیست، جریانی است که نقطه‌ی آغازی داشته و هر

قسمت آن دارای اهداف به هم پیوسته است.

ارزش‌یابی از جمع‌آوری اطلاعات شروع و به تصمیم‌گیری منتهی می‌شود و این تصمیم مبتنی بر اسناد و نموده‌های عینی است. به بیانی دیگر، ارزش‌یابی یک فرایند نظام‌یافته (سیستماتیک) برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات برای تعیین این مهم است که آیا هدف‌های مورد نظر تحقق یافته یا این که به چه میزانی در حال تحقق یافتن هستند (گی، ۱۹۹۱).

بنابراین، پشتوانه‌ی تصمیم و قضاوت دلایل محکم و قابل دفاع است. این فرآیند چهار قسم دارد که عبارت‌اند از جمع‌آوری اطلاعات، مقایسه با معیارهای معین، تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری.

۱. اولین اقدام برای ارزش‌یابی جمع‌آوری اطلاعات است. فرد بدون داشتن اطلاعات فاقد هر زمینه‌ی ذهنی برای ارزیابی خواهد بود. این شخص اگر تصمیمی بگیرد فقط براساس تصورات ذهن خود، که فاقد اطلاعات مناسب است، عمل خواهد کرد و این نوع قضاوت بی‌اعتبار و فاقد ارزش است.

جمع‌آوری اطلاعات از طریق اندازه‌گیری انجام می‌شود و می‌تواند کمی یا کیفی باشد. بعضی از متغیرها و ویژگی‌ها در اطلاعات، کمی و بعضی‌ها کیفی هستند، مجموعه‌ای که به‌ر حال پایه و اساس تصمیم‌گیری و قضاوت خواهند بود. به نظر می‌رسد مهم‌ترین مرحله‌ی ارزش‌یابی، نیز همین مرحله است که اگر براساس ابزارهای صحیح سنجیده شود از اعتبار بالایی برخوردار خواهد بود.

۲. دومین مرحله از فرایند ارزش‌یابی مقایسه‌ی اطلاعات به‌دست آمده با مقیاس‌ها و معیارهای مشخص و از پیش تعیین‌شده است.

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس مقیاس‌ها و ملاک‌ها نقطه‌ی تعامل اطلاعات جمع‌آوری شده با مقیاس‌هاست. تجزیه و تحلیل‌ها سبب آشکارسازی و شفاف نمودن داده‌ها برای یک تصمیم‌گیری و قضاوت صحیح می‌گردد، که ارزش‌یاب از طریق تجزیه و تحلیل‌های توصیفی و آماری به آن دست می‌یابد.

۴. آخرین مرحله‌ی فرایند ارزش‌یابی، تصمیم‌گیری و قضاوت است. در واقع تمام مراحل قبلی زمینه را آماده می‌کنند تا اقدام تصمیم‌گیری از اعتبار بالایی برخوردار گردد. اگرچه تصمیم‌گیری یک اقدام ولی این اقدام محصول برنامه‌های منظم و سیستماتیک فرایند

ارزش‌یابی است.

بدیهی است تصمیمی صحیح و قابل قبول است که دلایل کافی علمی برای آن وجود داشته باشد و ارزش‌یاب دقت لازم را برای کاهش خطاهای اندازه‌گیری مورد توجه قرار دهد.

۵-۱. تعریف ارزش‌یابی گروهی (مشارکتی)^{۱۲}

چنانچه فراگیران را افرادی مشارکت‌جو، که در تمامی مراحل و فرآیند آموزشی و یاددهی-یادگیری حضور فعالی دارند، به حساب بیاوریم پس می‌توان بخش اعظم یادگیری را در درون بحث آزمون‌سازی و ارزش‌یابی قرار داد.

در این حالت، یادگیرندگان در زمینه‌ی تصمیم‌گیری درخصوص ارزش‌یابی از پاسخ‌های خودشان مشارکت داده می‌شوند. از این‌رو ارزش‌یابی گروهی نوعی ارزش‌یابی است که در فرایند اجرایی، گروه به‌منزله‌ی یک کل در نظر گرفته شده است (نه به‌منزله‌ی فرد فرد) و یک نمره‌ی مشترک به‌همه‌ی اعضای گروه (کل گروه) داده می‌شود.^{۱۳} در این ارزش‌یابی دانش‌آموزان صرفاً موضوع ارزش‌یابی نیستند بلکه به‌طور فعال و به‌صورت گروهی در امر ارزش‌یابی مشارکت و همکاری می‌کنند.^{۱۴}

علاوه بر این، در ارزش‌یابی گروهی (مشارکتی) که الگویی مناسب جهت تحقق اهداف تربیتی نظام ارزش‌یابی است، تمام ملاک‌ها و معیارهای مورد نظر در سایر آزمون‌ها به‌منظور بهبود و اصلاح فرآیند یاددهی-یادگیری، ارتقای رشد فردی و گروهی، خودارزیابی، سنجش میزان پیشرفت و... در نظر گرفته خواهد شد.

۶-۱. ارزش‌یابی گروهی و لزوم تغییر در جوّ

کلاسی^{۱۵}

جو کلاس در معنای وسیع خود به حالت یا محیطی اطلاق می‌گردد، که از طریق قواعد و مقررات وضع‌شده، نحوه‌ی تعامل معلم با دانش‌آموزان و شیوه‌ی تنظیم محیط فیزیکی کلاس درس در آن ایجاد می‌شود.

به بیان دیگر، جو کلاسی را می‌توان آن دسته از ویژگی‌های معلم و دانش‌آموزان به حساب آورد که احساس ایمنی و امنیت و همین‌طور حس درک و چالش را در دانش‌آموزان بالا می‌برد. جو کلاس از این نظر مهم است که با فراهم کردن محیط مهرآمیز و پرورش‌دهنده برای یادگیری، بر پیشرفت و احساس رضایت‌خاطر دانش‌آموزان

تأثیر می‌گذارد (راویو و رایزل، ۱۹۹۰).^{۱۶} براساس فراتحلیل تعداد زیادی از یافته‌های پژوهشی که توسط ونگ^{۱۷}، هارتل^{۱۸} و والبرگ^{۱۹} (۱۹۹۴) اجرا گردید، جو کلاس یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پیشرفت دانش‌آموزان بوده است.

فریسر^{۲۰} (۱۹۹۴) نیز با بررسی ۴۰ مطالعه‌ی انجام‌شده که در راستای تأثیرات جو کلاس انجام گردیده بود، نشان داد که محیط یادگیری نیز با پیشرفت رابطه دارد. این رابطه خود را در متغیرهای دیگری نظیر عزت‌نفس دانش‌آموزان، مشارکت دانش‌آموزان در کلاس و حتی ارزش‌های مردم‌سالارانه‌ی دانش‌آموزان نشان داده است.^{۲۱} در مطالعه‌ی دیگری که در ارتباط با روش تدریس در یازده کشور انجام گرفته است،^{۲۲} ایجاد جو مثبت در کلاس ویژگی اصلی معلمان بسیار خوب شناخته گردیده است (OECD، ۱۹۹۴).

معلمانی که دل‌سوز، حمایتگر و صمیمی هستند و بدون سخت‌گیری زیاد اعمال رهبری می‌نمایند، بی‌تردید موفقیت‌های شناختی و عاطفی دانش‌آموزان را افزایش خواهند داد. از این‌رو، ایجاد محیطی غیر تهدیدآمیز که در آن دیدگاه‌ها و نظرات دانش‌آموزان، ارزشمند و محترم شمرده شوند باعث مشارکت هرچه بیشتر دانش‌آموزان در درس و فعالیت یاددهی-یادگیری می‌گردد.

بنابراین، نقش جو کلاس در ترغیب دانش‌آموزان مشکل‌دار به درخواست کمک از معلم و همراهی در فعالیت‌های کلاسی به‌طور ویژه‌تری اهمیت می‌یابد. چنان‌چه بخواهیم به برخی از مصادیق ایجاد این جو به شکل سازنده توجه نماییم، مواردی نظیر استفاده‌ی معلم از اسامی دانش‌آموزان، اشتیاق و علاقه‌ی معلم به تدریس و لذت بردن از آن، وضعیت فیزیکی خود کلاس و مدرسه و حتی نمایش کارهای خودساخته‌ی دانش‌آموزان، انضباط کلاسی و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین ارزش‌یابی، به‌ویژه ارزش‌یابی گروهی، قابل اشاره و بررسی است.

لکن در یک جمع‌بندی کوتاه، براساس آنچه که در طی فرایند یاددهی-یادگیری اتفاق می‌افتد، می‌توان براساس نظر بوریج^{۲۳} (۱۹۹۶) به سه نوع جو تحت عنوان رقابتی، مشارکتی و فردگرایانه، اشاره داشت.

در کلاس رقابتی، دانش‌آموزان برای دادن پاسخ صحیح یا تحقق معیار وضع‌شده از سوی معلم، با یکدیگر رقابت می‌کنند و معلم تنها داور مطلق درستی و نادرستی

پاسخ‌هاست و هیچ اختیاری به دانش‌آموزان داده نمی‌شود. اگرچه این نوع از کلاس، امکان راهنمایی بیش‌تر از جانب معلم را فراهم می‌کند، اما آسیب‌دیدن اعتماد به نفس دانش‌آموزان کم‌توان به‌واسطه‌ی گرفتار شدن در مقایسه‌ای دایمی از اثرات منفی آن به‌شمار می‌آید.

از طرف دیگر، در جو فردگرایانه، دانش‌آموزان به کار مستقل و خودآزمایی وادار می‌شوند و در ارزش‌یابی‌ها، پاسخ‌هایی را ارائه می‌کنند که به نظر و تصور خودشان، بهترین پاسخ است. در این حالت وظیفه‌ی معلم، واگذاری تکلیف و حصول اطمینان از انجام «منظم» آن و وظیفه‌ی دانش‌آموزان انجام مستقل آن بدون دخالت معلم یا فرد دیگر است.

اگرچه در این حالت، آزادی دانش‌آموزان برای کار کردن متناسب با سطح توانایی خود یعنی مهارت یادگیری مستقل و پیدا کردن پاسخ، مورد نظر قرار می‌گیرد، اما دانش‌آموزان ضعیف و متوسط از فقدان راهنمایی معلم زبان خواهند دید و امکان رشد مهارت‌های مشارکتی را نخواهند داشت.

جو مثبت و مشارکتی، جوی است که در آن فراگیران با این اعتقاد کار می‌کنند که استادان و معلمان، اصالتاً هم به یادگیری آنان و هم به خود آن‌ها به‌منزله‌ی انسان توجه دارند. آنان از این اطمینان خاطر برخوردارند که هیچ‌گونه تهدیدی برای امنیت عاطفی و حرمت نفس آن‌ها وجود ندارد. به گفته‌ی بروفی (۱۹۸۷)^{۲۴}، معلمان می‌توانند جو مثبت را با تشویق فراگیران، با شکیبایی و حمایت‌کردن از تلاش‌های یادگیری آنان و دادن این امکان به آن‌ها، که از مخاطرات فکری بدون ترس از این‌که در صورت اشتباه مورد ملامت قرار گیرند، ایجاد کنند.

هم‌چنین، جو مثبت جوی است که در آن با دانش‌آموزان به‌منزله‌ی افرادی لایق و قادر به یادگیری و درک‌کننده‌ی نیاز به یادگیری، رفتار می‌شود. در این حالت دانش‌آموزان مورد چالش قرار می‌گیرند و انتظار عملکرد و موفقیت بالاست.^{۲۵}

مزیت این جو و کلاس این است که به رشد مهارت‌های اجتماعی و مشارکتی به دانش‌آموزان کمک به‌سزایی می‌کند. در این حالت انجام تکلیف و تمرین بسیار لذت‌بخش است. بنابراین، این جو می‌تواند به شدت، برانگیزاننده باشند.

در این جو، موفقیت به احساس کفایت، کنترل

و خودکارآمدی منجر می‌شود و نقشی تقویت‌کننده، رشددهنده و مثبت خواهد داشت. تقویت، انگیزش‌آفرین است و به‌نوبه‌ی خود به تلاش فراینده منجر می‌شود. تلاش بیش‌تر، اسنادهای مثبت را برای افزایش موفقیت بیش‌تر افزایش می‌دهد و همه‌ی این‌ها حرمت‌نفس را بهبود می‌بخشد، انگیزش باز هم افزایش پیدا می‌کند و این چرخه‌ی مثبت مثل گلوله‌ی برف غلتان غلت می‌زند و بزرگ‌تر می‌شود. شکست، «درست اثری مخالف» این روند را دارد.^{۲۶}

استادان و معلمان می‌توانند میزان موفقیت را به چندین طریق افزایش دهند. بهره‌گیری از سنجش و ارزش‌یابی گروهی از مهم‌ترین مکانیزم‌هایی است که زمینه‌ی موفقیت، اعتمادبه‌نفس و احساس کفایت دانش‌آموزان و دانشجویان را تقویت می‌کند و در صورت اجرای علمی و صحیح آن دست‌یابی به جو مثبت کلاس حاصل می‌شود.

۷-۱. ویژگی‌ها و امتیازات ارزش‌یابی گروهی

مزیت و فایده‌ی ارائه‌ی یک ابزار ارزش‌یابی، به‌منظور سنجش کار دانش‌آموزان توسط خود او، آن است که دانش‌آموز ناگزیر می‌شود در تمام سطوح مورد انتظار فعالیت، حضور فعال داشته باشد. چنین سطح چالش‌انگیزی به فهم عمیق‌تر مطالب درس و چه‌بسا به تحقق هدف کلی آن تمرین خاص منجر می‌گردد.

انجام فعالیت نمره‌دهی و ارزش‌گذاری فردی به کار، درک بهتری نصیب دانش‌آموز (درخصوص چیزی که از وی انتظار می‌رود) خواهد نمود و در نتیجه کیفیت مطلوب‌تر تمرینات و پاسخ آن‌ها کاملاً قابل انتظار است.

در نگاه بعدی، این نوع ارزش‌یابی به معلمان امکان می‌دهد تا سؤالات چالش‌برانگیزی مطرح کنند، چرا که ارزش‌یابی مشارکتی بیش‌تر بر روی قدرت و توانایی یادگیری از هم‌سالان تأکید می‌کند. طبیعتاً، در بستر این نوع آزمون‌گیری است که امکان تفکر معلمان در زمینه‌ی طرح سؤالات و مسائل پیچیده‌تر، به‌منظور به چالش کشیدن قدرت فهم و درک دانش‌آموزان، فراهم می‌گردد. در یک دسته‌بندی، سنجش و ارزش‌یابی گروهی را می‌توان شامل مزایا و امتیازاتی به شرح ذیل دانست:

۱. آزمون‌های گروهی معناگراتر هستند و دانش‌آموزان قبل از این‌که امتحان بدهند باید با فرهنگ گروه و کار گروهی آشنا شوند. بنابراین در ارتقای کیفیت یاددهی-

یادگیری تأثیر به‌سزایی دارند.

۲. آزمون‌های گروهی، در صورتی که این آزمون‌ها به فعالیت گروهی کلاس ارزش می‌دهند و موجب تقویت آن می‌شوند.

۳. آزمون‌های گروهی، در صورتی که دانش‌آموزان با الگوها و فرمت‌های یادگیری گروهی آشنا باشند، برای دست‌یابی به پاسخ سؤالات در سطح تفکر بالا^{۲۷} مناسب‌ترند. به‌عبارت دیگر، در مواجهه با چالش‌های این سطوح، از طریق یادگیری گروه هم‌سالان حمایت لازم صورت می‌گیرد.

۴. موجب فهم عمیق‌تر یادگیری با بهره‌گیری از شیوه‌های اکتشافی می‌شود و دانش‌آموز پی‌می‌برد که اطلاعات و دانش دیگران به چه میزان با دانش و اطلاعات فردی او انطباق دارد و در نهایت دانش‌آموز دانسته‌های خود را با درک و برداشت دیگران مقایسه می‌کند و تعمیق یادگیری در دروس مختلف اتفاق می‌افتد.

۵. به اعتقاد صاحب‌نظران، ارزش‌یابی گروهی تحت این شرایط و با بهره‌گیری از الگوهای مورد نظر به‌طور صحیح در کلاس درس به تجربه‌ی یادگیری منتهی می‌گردد.^{۲۸}

۶. این آزمون‌ها اضطراب و نگرانی از امتحان را به حداقل می‌رساند. هم‌چنین، موفقیت‌های تجربه‌شده در محیط‌های گروهی اعتمادبه‌نفس و انگیزه‌بخشی در دانش‌آموزان را (در بهبود عملکرد آنان در آزمون‌های فردی) افزایش می‌دهد. علاوه‌بر موارد فوق، در یک جمع‌بندی دیگر می‌توان به دیگر امتیازات و ویژگی‌های کلی ارزش‌یابی گروهی به شرح ذیل اشاره کرد:

۱. درک لذت بحث و گفت‌وگو و افزایش شوق یادگیری در دانش‌آموزان؛

۲. تقویت فن بیان و سخنوری؛

۳. تقویت خلاقیت و نوآوری و بروز آن در گروه؛

۴. رشد و پرورش قوه‌ی تخیل و تفکر (مهارت فکر کردن)؛

۵. به حداقل رساندن تقلب در امتحان و از بین بردن زمینه‌های آن؛

۶. ایجاد شوق و انگیزه‌ی امتحان و ارائه‌ی آموخته‌های فردی در گروه؛

۷. تمرین و تکرار آموخته‌ها و نیل به اهداف یادگیری؛

۸. افزایش تعامل، هم‌اندیشی و رشد عقلانیت؛

۹. زمینه‌سازی در جهت رفع مشکل کنار آمدن با

دیگران (تحمل عقاید و اندیشه‌های دیگران):

۱۰. افزایش صبر، حوصله و تقویت اراده‌ی باهم زیستن و دوراندیشی؛
۱۱. آموزش شیوه‌های کار با گروه، تعلق به گروه و به حداقل رساندن فردگرایی افراطی؛
۱۲. تأکید بر تربیت عملی و گذر از تربیت شفاهی؛
۱۳. تولید علم و تولید اندیشه‌های نو؛
۱۴. زمینه‌سازی رفع مشکلاتی هم‌چون گوشه‌گیری و انزوا و کمرویی و... در دانش‌آموزانی که زمینه دارند؛
۱۵. بروز و ظهور تفکرات فردی در بستر گروهی.

۸-۱. اصول ارزش‌یابی گروهی

در فرایند برنامه‌ریزی و اجرای ارزش‌یابی گروهی توجه به اصول و موارد زیر راه‌گشا و مفید است:

۱. تعیین و مشخص نمودن هدف و کارکرد ارزش‌یابی گروهی از طریق پاسخ به موارد و سؤالاتی نظیر:
الف) چرا باید این تکلیف به شکل گروهی مورد آزمون قرار گیرد؟

ب) چگونه فرایند و محتوای تعریف‌شده در جریان این نوع از ارزش‌یابی می‌تواند فرد را در دست‌یابی به اهداف دوره/ پایه‌ی تحصیلی کمک کند؟

یادآوری می‌شود سؤالات مذکور و بحث پیرامون پاسخ آن‌ها لازم است در همان ابتدای سال برای دانش‌آموزان طرح و روشن شود.

۲. حصول اطمینان از تأثیرگذاری مثبت نمرات اعطا شده در روند و کیفیت همکاری‌های داخل گروه؛

۳. ارائه‌ی کتبی موارد مهم؛ ضروری و اساسی در خصوص حضور و فعالیت در فرایند ارزش‌یابی گروهی؛ این موارد عناوینی نظیر بارم هر فعالیت، زمان‌بندی انجام فعالیت؛ موارد انضباطی و... را دربرمی‌گیرد. ضمناً جزئیات مراحل مرتبط با موضوعات زیر را در این اطلاع‌رسانی و توجیه دانش‌آموزان در نظر داشته باشید:

الف) تمرین یا تکلیف محوله؛

ب) اصول و مبانی عضویت در گروه؛

ج) مقررات فعالیت در گروه و ارزش‌یابی گروهی؛

د) سهم فرد در انجام تکلیف مربوطه؛

ه) اصول و معیارهای ارزش‌یابی فرد در گروه و چگونگی عملکرد او؛ دانش‌آموز باید بداند که چه میزان از نمره‌ی نهایی گروه در گروه فعالیت و تلاش اوست و وی در

تکلیف نهایی و آماده شده جهت ارائه، چه سهمی خواهد داشت.

و) فرآیند ارزش‌یابی انفرادی در داخل گروه، مشروط به این‌که در ارزش‌یابی گروهی مورد نظر، بخشی به این منظور اختصاص یافته و مدنظر معلمان باشد.

ز) فرد ارزش‌یابی‌کننده (دانش‌آموز حق دارد بداند که کارکرد و مشارکت او در گروه توسط چه کسی و چگونه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و هم‌گروه‌ها، معلمان چه سهمی در این مورد برعهده دارند).

ح) تکلیف تداوم کار در گروه، چنان‌چه فردی از گروه خارج شود یا اصلاً گروه از هم بپاشد.

ط) سازوکارهای تشکیل و هدایت گروه در فعالیت ارزش‌یابی گروهی، برای دانش‌آموزان مهم است که بدانند تعداد جلسات و نشست‌ها و زمان‌بندی هرکدام و حتی تداوم کار در فضای خارج از کلاس و مدرسه و در خارج از ساعات آموزشی به چه شکل است.

ی) مراحل ارائه‌ی بازخورد از سوی دانش‌آموز و دیگران و تأثیر آن در روند شکل‌گیری گزارش نهایی.

۴. تبیین کیفیت و چگونگی رشد و توسعه‌ی مهارت‌های فرایند کار گروهی دانش‌آموزان در طول تکمیل و پیشرفت فعالیت ارزش‌یابی گروهی (این مهارت‌ها، مهارت‌های ارتباطی دیگری به‌دنبال دارند، از جمله مهارت طرح مسئله، رعایت حق تقدم در انجام بحث‌ها، رسیدن به توافق جمعی، انگیزه‌دهی و انگیزه‌بخشی در داخل گروه، دریافت و ارائه‌ی بازخورد، جمع‌بندی، خلاصه‌نمودن، هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی، تعیین میزان پیشرفت و ارزیابی آن و مهارت حل تعارضات).

۵. تلاش در جهت رسیدن به تلفیقی از معیارهای معلم‌ساخته/ دانش‌آموزساخته، در محیطی که قرار است ارزش‌یابی گروهی در آن اتفاق افتد. این به معنی استفاده از دیدگاه‌های افراد ذی‌ربط در انجام یک کار گروهی است.

۶. بهره‌گیری از جلسات کار گروهی، این جلسات به‌منظور تقویت مهارت‌های کار گروهی و هم‌چنین روشن نمودن نیازهای ضروری و نکات اساسی اولیه در این نوع از ارزش‌یابی مفید است.

۷. توزیع نمره و عدالت در تخصیص آن براساس حضور و فعالیت واقعی فرد در ارزش‌یابی گروه انجام گرفته.

۹-۱. الزامات ارزش‌یابی گروهی

در برنامه‌ریزی و اجرای ارزش‌یابی گروهی نکات و الزاماتی اساسی وجود دارد که توجه به آن‌ها در اجرا، پیاده‌سازی و کیفیت‌بخشی به ارزش‌یابی گروهی، مفید واقع می‌شود و دبیران و استادان با توجه به آن‌ها می‌توانند در انجام این نوع از ارزش‌یابی موفقیت لازم را به دست آورند. به برخی از موارد مهم آن، ذیلاً اشاره می‌شود.^{۲۹}

الف) همواره در نظر داشته باشیم که در ارزش‌یابی گروهی لازم است آزمون فردی نیز انجام شود، زیرا دانش‌آموزانی هستند که از توانایی و علایق متفاوتی برخوردارند و علاقه‌مندند به صورت فردی نیز توانایی‌های خود را نشان دهند.

ب) اغلب دانش‌آموزان توانمند و پرتلاش اظهار می‌کنند که ما در گروه تنبیه می‌شویم ولی دانش‌آموزان کم‌تلاش تشویق می‌شوند و همواره پاداش می‌گیرند. دو راه برای رفع این شبهه و مشکل:

۱. در پایان یک دوره (هفته، ماه، فصل و...) و در نتیجه‌گیری در سرجمع نمرات اخذشده‌ی فرد (نتایج آزمون‌های فردی گروهی) ۳۰٪ از نمرات به آزمون گروهی و ۷۰٪ از نمرات به آزمون‌های فردی اختصاص یابد و این موضوع قبلاً به اطلاع دانش‌آموزان رسانده شود.

۲. دبیران با نظارت دقیق‌تر و حضور در گروه‌ها نحوه‌ی فعالیت هر فرد در گروه را مورد توجه قرار دهند و به‌این‌ترتیب نیازی نیست که همه‌ی اعضای گروه همواره نمره و امتیاز یک‌سان دریافت کنند.^{۳۰}

ج) یکی از مقوله‌های مهم در ارزش‌یابی گروهی، که در حصول موفقیت و یادگیری دانش‌آموزان تأثیر به‌سزایی دارد بحث زمان انجام آن است. بنابراین، بهترین زمان برای پیاده‌سازی این مدل از ارزش‌یابی، اواسط سال تحصیلی است و به دلایل زیر، اوایل سال تحصیلی و همچنین اواخر سال تحصیلی توصیه نمی‌شود:

۱. اجرای زود هنگام آن در اوایل سال، قدرت انتخاب هم‌گروه برخوردار از شناخت کافی را از دانش‌آموزان می‌گیرد. به‌این‌ترتیب گروه‌ها براساس چینش تصادفی انتخاب می‌شوند و امکان دارد در این گروه‌ها یک یا دو نفر باشند که متحمل فشار و بار فعالیت بیش‌تر شوند.

۲. اجرای دیر هنگام (اواخر سال تحصیلی) این مشکل را به‌دنبال دارد که دانش‌آموزان در حالی که خود را برای انجام ارزش‌یابی فردی پایان سال (آزمون پایانی) آماده

می‌کنند و مشغول مطالعه برای امتحانات هستند با انجام ارزش‌یابی گروهی تحت‌فشار قرار می‌گیرند و دانش‌آموزان کم‌تلاش‌تر نیز با تکیه به افراد گروه ممکن است در آزمون پایانی موفقیت کم‌تری کسب نمایند.

د) در ارزش‌یابی گروهی قرار بر این است که توانایی مشارکت دانش‌آموزان در کارهای تیمی و گروهی تقویت شود. همچنین، پیشرفت در یادگیری و تقویت مهارت‌ها صورت گیرد. بنابراین نکته‌ی مهم این است که مباحث و مقوله‌های ساده و بی‌ارزش در بحث و آزمون گروهی نقش محتوایی و محوری نداشته باشد.

علاوه بر این، با مشخص کردن سرگروه و دادن مسئولیت به سایر اعضا (منشی و سخن‌گو و...) و جابه‌جایی آن‌ها در جلسات مختلف، باید از انحراف بحث‌ها جلوگیری شود.

ه) دبیران محترم، به‌منظور تقویت انگیزه همواره در ارائه‌ی بازخورد به گروه‌ها و افراد اقدام نمایند.

و) یکی از نکات بسیار مهم در ارزش‌یابی گروهی این است که باید منطق این کار برای دبیران و استادان و دانش‌آموزان و دانشجویان روشن و شفاف شود. برای این‌که ارزش‌یابی گروهی ماهیت تعاملی دارد و ناشی از نیازی است که جامعه به افراد برخوردار از تفکر پویا دارد.

افراد جامعه باید بتوانند در مواجهه با موقعیت‌های واقعی زندگی بر تعارضات و نقش‌ها فائق آیند و مهارت‌های لازم را برای زیستن و با هم زیستن به دست آورند و نقش خود را در جامعه به بهترین شکل ممکن ایفا نمایند. این نقش‌ها توانایی‌هایی نظیر موارد و عناوین زیر را دربرمی‌گیرند.

- به‌دست آوردن مهارت در جهت برقراری ارتباط مؤثر؛
- کسب مهارت مدیریت جلسات؛
- توان مدیریت زمان؛
- یادگیری و تمرین مباحثه و گفت‌وگو و تحلیل پدیده‌ها؛
- به‌دست آوردن مهارت در جهت حل نقش و تعارض؛
- توانایی به اجماع رسیدن؛
- توانایی کار پروژه؛
- توسعه‌ی مهارت‌های کمک‌گیری از سایر افراد جامعه؛
- توانایی توسعه‌ی مهارت‌های کمک به دیگران در زندگی؛
- توانایی و کسب مهارت در تهیه‌ی گزارش‌های مفید و مؤثر و ارائه‌ی آن‌ها.

لازم است یادآوری شود براساس پژوهش‌های انجام گرفته اگر امتحان مورد نظر شکل و قالب آزمون‌گیری

پی نوشت

۱. نهج البلاغه (قصارالحکم، ۳۱۲).
2. Sages (2000)
3. Evaluation
4. Valne
5. Value Judgment
۶. آیین‌نامه‌ی ارزش‌یابی تحصیلی و تربیتی دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، مصوبه‌ی جلسه‌ی ۷۵۰.
۷. پوشه یا پوشه‌ی کار (کارنما) فارسی‌شده‌ی واژه‌ی «Port folio» است.
۸. ارزش‌یابی در خدمت آموزش، ص ۸۲.
9. Varus (1990)
10. Evaluation
11. Process
12. Group Evaluation
13. online medical dictionary from mondo facto: "www: mondofacto.com"
۱۴. شورای عالی آموزش و پرورش (آیین‌نامه، ارزش‌یابی تحصیلی و تربیتی).
۱۵. آموزش مؤثر، روش تدریس کارآمد، فصل ششم، ص ۸۹.
۱۶. روان‌شناسی تربیتی. صص ۷ و ۱۸۶.
17. Wang
18. Haertel
19. Walberg
20. Fraser
۲۱. آموزش مؤثر، روش تدریس کارآمد، فصل ششم، ص ۹۰.
۲۲. همان منبع، ص ۹۰.
23. Borich. G
- ۲۴ و ۲۵. همان منبع.
۲۶. همان منبع، ص ۱۸۸.
۲۷. تجزیه و تحلیل، تلفیق و ترکیب.
28. Strategies for Evaluating Student Learning (2000)
29. <http://infotech.monash.edu.au/guidelines-for-using-group-evaluation>
۳۰. در شیوه‌ی ارزش‌یابی از فعالیت‌های فرد در گروه، در مباحث پایانی بیش‌تر توضیح داده شده است.
31. Linda c. Hodges, 2000

گروهی را داشته باشد. دانش‌آموزان اطلاعات و آموخته‌هایشان را به مدت بیش‌تری در ذهن نگه می‌دارند. از این‌رو، توجه به نکات دیگری از جمله موارد ذیل در به‌کارگیری الگوهای پیش‌نهادی و الگوهای مشابه، که توسط معلمان به‌کار گرفته می‌شود، نیز اهمیت دارد:

- اجرای ارزش‌یابی توأم با شادابی و نشاط در کلاس؛
- مشارکت هرچه بیش‌تر دانش‌آموزان در گروه؛
- کشف موانع یادگیری در بررسی‌های فعالیت دانش‌آموزان؛
- فراهم کردن زمینه‌ها و مقتضیات یادگیری؛
- اجتناب از توجه به افراد خاص در کلاس و در گروه‌ها؛

- استفاده از شیوه‌های ارزش‌یابی عملکردی و کیفی؛

- شناسایی دانش‌آموزان دارای مشکلات ارتباطی و کمک به آنان در طول سال تحصیلی.

۱۰-۱. موانع و مشکلات احتمالی ارزش‌یابی گروهی

در این بخش برای معلمان این سؤال مطرح می‌شود که آیا فرد فرد دانش‌آموزان در گروه مربوطه در حال یادگیری و پیشرفت درسی هستند یا خیر؟ بالطبع، این یک سؤال اساسی است و معلمان می‌خواهند اطمینان حاصل کنند که آیا دانش‌آموزان آن‌ها توانسته‌اند به نقطه‌ی تعادلی مناسبی میان پاسخ‌دهی فردی و اتکا به گروه دست پیدا کنند یا نه؟^{۳۱}

برای برخی از دانش‌آموزان نیز این نگرانی وجود دارد که هم‌گروه‌های کم‌انگیزه‌ترشان از تلاش، کوشش و فعالیت بقیه منتفع می‌گردند. به‌هرحال به نظر می‌رسد این موضوع نیازمند انجام تحقیقات و کاربرد راهکارهای عملی بیش‌تری است تا موضوع مورد بررسی دقیق‌تر و همه‌جانبه‌تری قرار گیرد، اما می‌توان موانع و مشکلاتی نظیر موارد زیر را برای این نوع از ارزش‌یابی در نظر گرفت.

۱. زمان‌بر بودن ارزش‌یابی؛
۲. نقص عینیت در نمره‌گذاری؛
۳. محدود بودن پرسش‌های امتحانی؛
۴. لزوم داشتن مهارت زیاد معلم در نمره‌گذاری؛
۵. لزوم داشتن دانش و مهارت روش‌های فعال

تدریس.